

Fichtelius' testamente

Medicinkyrkan. Myt och sanning. Vetenskap och oprövad erfarenhet. 111 sidor.

Författare: Karl-Erik Fichtelius. Bo Anders Öberg, redaktör.

Förlag: MIDABO-K, Härnösand. ISBN 91-631-7239-9. Boken kan beställas på www.books-on-demand.com

Recensent: Bengt Järhult, distriktsläkare på vårdcentralerna i Ryd och Öxnehaga/Primärvårdens FOU-enhet, Jönköping.

Karl-Erik Fichtelius har ställt samman sina tankar om vetenskap och läkekonst, först formulerade på 1980-talet. Boken handlar om hur svårt det är att vara läkare, sjukvårdspolitiker och patient. Han undrar i förordet om tiden sprungit ifrån honom. Han tänker bl a på en hel del kritiska artiklar i Läkartidningen under senare decennier och på böcker med ett humanistiskt, antropologiskt perspektiv på medicinen. Inget talar emellertid för att skolmedicinen är mindre vetenskapligt inbilsd idag än för 20 år sedan – trots allt sitt tal om evidensbaserad. Att »Prästerskapet i medicinkyrkan« (ett kapitel rubrik) under vetenskaplig täckmantel bedriver populistisk marknadsföring för att vinna prestige och tillskansa sig resurser, tycker jag att man kan se varje vecka i televisionen. Den svenska befolkningen utlovas vaccinationer och medikamenter som eliminerar sjukdom och nästan ger evigt liv. Den kritiska frågan uteblir: Vilket är det kliniska underlaget för påståendena?

Karl-Erik Fichtelius har sin bakgrund i Uppsala-akademien. Vid 50 års ålder konverterade han till distriktsläkare i ångermanländsk glesbygd. Parallellt sökte han människans härstamning, vilket redovisats i ett flertal böcker om evolutionen. Läkartidningen känner honom som samhällsintresserad debattör och granskare av sjukvården. En period var han landstingspolitiker för miljöpartiet. Till skillnad från många av skolmedicinens revirbevakare tillämpar han dock samma måttstock, synnerligen kritisk, för både alternativmedicinen och den vanliga vården.

Som biolog känner han livets förut-sättningar. Jag kallar därför hans bok »Fichtelius' testamente«. Ambitionen har varit att skriva en bok så att Diogenes, han med tunnans och lyktan, i dagens Sverige skulle finna en uppriktig människa. »Om ingen råkar i affekt av mina utläggningar har jag misslyckats.« Jag tror inte det är någon större risk att Diogenes går förbi utan att se.

I testamentet ligger också en själv-rannsakning av yrkesrollen som läkare; att inte förbli i illusionen om att ha verkat lege artis och evidensbaserat. Utan att introspektivt se sin roll i ett kulturellt

och samhälleligt sammanhang, en insikt om att så mycket i läkargärningen är självbedrägeri och att många människor vill bedras! Läkaren måste erkänna konflikten mellan »illness« och »disease«, ha ett förhållningssätt till magi och till att de »flesta patienter inte vill höra talas om kritik av företeelser som de tror på och som de har glädje och nytta av att tro på i meningen lita på«.

Mycket av förtroendekrisen gentemot sjukvården och människors intresse för alternativmedicinen beror på att läkaren håller sig med ett eget sjukdomsbegrepp, som inte är i samklang med patientens. Den ensidiga biomedicinska modellen förstärks med alla naturvetenskapliga framsteg. En allt större del av sjukdomspanoramat är dock av annat slag. Det kan inte behandlas om inte läkaren utgår från patientens upplevelse. Sker inte det kommer sjukvården att identifieras som omänsklig. Samhället riskerar dessutom att gå i en repressiv, auktoritär riktning. Fichtelius exemplifierar med läkarens roll som sjukskrivare. Han påpekar att människor år 2005 har samma behov av att se en mening i sitt liv som föregående generationer. Dagens läkare profiterar dock högeligen på pseudomålet »ett liv i hälsa«, som blivit en del i vår kultur, detta i stället för att låta människor finna meningsskapande projekt! Jägarsamhällets dagliga, konkreta uppdrag för överlevnad under en kort bana står i kontrast till vår abstrakta, moderna civilisation. Det är få förunnat att under ett långt liv finna meningsbärande projekt.

Vi doktorer älskar screening och hälso-kontroller, till vilka en stor del av de reguljära besöken under fina diagnosetiketter kan hänföras. Att ta många prov ger trygghet åt både läkaren och patienten. »Det är ett slags maskerad.« Vi läkare behöver lära oss kommunikation, att lyssna på patienten. I stället faller så ofta statistiska avvikelser och falska sjukdomar ut beroende på teknikens fel, slumpens spratt och bilddiagnostikens övertolkning. Detta oroar människor och berövar dem deras naturliga trygghet. »Är läkaren tillräckligt omdömeslös och patienten tillräckligt ängslig fortsätter kollandet.« »Men det producerar mer så kallad sjukvård.«

Denna klarsyn har enligt min uppfattning ännu inte nått dem som vill göra marknad av vården. På samma sätt som tillverkning av krigsmaterial och miljöförstörande slit- och släng ger »tillväxt« – det heliga samhällsmålet – är iatrogenesen en värdefull källa om sjukvårdens syfte går från att tillfredsställa grundläggande mänskliga behov till att ha drivkraften »ökad omsättning« och aktieutdelning. Fichtelius argumenterar utan partipolitisk avsikt för en offentlig sjukvård, där läkarprofessionen tar sitt an-

svar att sanningsenligt förse sjukvårdspolitiker med underlag för prioriteringar på etisk grund.

I boken diskuteras vad människan i en demokrati klarar att veta; kunskapens frukt alltifrån gendiagnostikens risk-mönster och hot om död till Patientfuss och folkkupplysning. Den enkelspåriga läkaren som benhårt eftersträvar vetenskap och beprövad erfarenhet faller på eget grepp i en stor del av dagens sjukdomspanorama. Det låter sig inte fångas i ett naturvetenskapligt paradig. Patienten blir besviken. »Det bästa för en sådan patient kan faktiskt vara att komma till en homeopat eller liknande, en som själv tror på sin behandling, en behandling som dessutom med stor sannolikhet är mindre farlig än läkarens.«

Dagens sjukvård skulle enligt Karl-Erik Fichtelius bättre rubriceras som en verksamhet bedriven enligt »vetenskap och oprövad erfarenhet«. Vi läkare anpassar oss i stor utsträckning till det samhället förväntar av oss. »Man kan heller inte begära att Socialstyrelsen skall göra annat än bevaka den nuvarande myten, att i detta avseende fungera som fariséer. Jesus hade inte passat som generaldirektör.«

Människan har en specifik ålder, biologiskt styrd, och allt vad vi läkare gör bör ses i detta perspektiv. »Gång på gång yttrar sig läkare som om döden inte fanns och beter sig också så. Läkarna är delaktiga i den pågående teatern.« Fichtelius säger nej till dagens utbredda läkarinsats, att tro sig lösa äldres existentiella problem på medicinsk väg. Vi läkare har anledning att begrunda hans konklusion om den västerländska människan: »Vi är ju ändå i dagens läge att betrakta som överåriga daggdjur.« Fichtelius redovisar sin egen inställning till döden med ett citat från Kazantzakis gravsten: »Jag har ingen ångest, jag har inget hopp, jag är fri.«

En del av formuleringarna svider nog i skinnet på flertalet läkare. Budskapet är att den moderna medicinen med sina potentia medel skapat en farlig obalans för patienterna. Primum non nocere. Dagens och nästa generations läkare måste leva upp till att inte skada. Fichtelius är dock ingen misantropisk läkarhatare: »trots allt är vi de pålitligaste och bästa schamaner som finns att tillgå«. Men det behövs en omvälvning i sjukvården, enligt honom – med start hos oss själva! Redan under vår utbildning indoktrineras vi till renlärliga reduktionister men i vårt yrkesliv inser vi så småningom att vi kommer till korta med denna vetenskapssyn. Testatorn säger: »Som ödmjuk reformist i medicinkyrkan, onekligen en hel del ängslig för reaktionerna på mina teser, säger jag avslutningsvis: Här står jag och kan inte annat. SBU hjälpe mig. Amen.«